

הערכת תכנית "אבות ובנים על

המגרש"

דו"ח ביניים

15/10/2014

ירון יבלברג, יניב קוממי מכון דו-עת

"למדתי איך להסתדר עם אבא , איך לא לכעוס האחד על השני...
פעם לא ראיתי את הצד החיובי שיש בו כי הוא צעח משהו שאני לא
רוצה לדבר עליו ואני ממש נבהלת וחסמתי שככה הוא יהיה לנצח ואז
הבנתי שהוא בן אדם טוב מבפנים..."

בלכות זה שבאימון דיברנו ביחד ואיך שתכננו את סדר המחקר אז
פתאום איליתי דברים טובים באבא. זה הצליח להראות לי את הצדדים
הטובים" (בן 10 לאבא ארוש)

1. רקע

דו"ח זה מהווה סיכום השנה הראשונה של מחקר ההערכה לתכנית "אבות ובנים על המגרש", שמופעלת ע"י אשלים, ג'וינט בשיתוף משרד החינוך, המנהל לחינוך התיישבותי והאגף לקליטת עולים, משרד התרבות והספורט ומשרד הרווחה. התכנית מציגה מודל פשוט אך ייחודי וככל הנראה בנקודה זו, אפקטיבי מאד, לחיזוק הקשר בין אבות ובנים באמצעות פעילות ספורטיבית.

2. מטרות

המטרה העיקרית של התכנית היא חיזוק הקשר בין האבות והבנים המשתתפים בה (ראה מודל לוגי – נספח 1.) למניעה וצמצום של מצבי סיכון. מטרות מרכזיות נוספות הן חיזוק האב והבן כ"א בנפרד בתחומי חיים שונים והשפעה חיובית על מערכות היחסים במשפחות.

3. רציונל

האמצעי שבו פועלת התכנית להשגת המטרה הוא משחק הכדורגל וקבוצת הכדורגל. המשחק הוא כידוע פופולארי מאד בכל שכבות הגיל ובכל קבוצות האוכלוסייה. מעבר לזה, במרחב הנורמטיבי של רוב הילדים המשתתפים בתכנית, היכולת בכדורגל משפיעה גם על מעמד ומיקום חברתי.

משחק הכדורגל כשלעצמו מחייב עבודת צוות נרחבת עם חלוקת תפקידים ברורה והכרח בשיתוף פעולה. מאפיינים אלה, בתוספת הפן התחרותי והרצון לנצח, מייצרים מעצמם שפע של מצבי התמודדות שבפניהם ניצבים האבות והבנים. בנוסף, חלק גדול מהאימון מתבצע בזוגות, דבר המייצר אינטראקציה חיובית ושיתופית בין האב לבן, וכל זה תוך כדי הנאה משותפת ותחושת קרבה אמיתית.

רובד נוסף של התכנית היא הקבוצה ותהליך התגבשותה. במהלך השנה, הזוגות לומדים להכיר האחד את השני, לעיתים תוך כדי קונפליקטים, שמנותבים בד"כ למסלול חיובי של הכרה הדדית בחולשות ובחוזקות של כל אחד. בסוף התכנית מצאנו קבוצות מגובשות ברמה של האבות, של הבנים וגם ברמה הקבוצתית המשותפת.

אסטרטגיה ומחקר חברתי כלכלי

הרובד השלישי הוא אנשי הצוות – המאמן, רכזת התכנית ומנחת קבוצות ההורים. אנשי הצוות שפגשנו מחויבים מאד לתכנית, מאמינים בה ומבינים את הערך המוסף שלה כיותר מסתם קבוצת כדורגל. האבות חשבו שהתהליך המונחה שעברו היה חשוב מאד וחלקם טענו שגם הילדים צריכים לעבור תהליך כזה במקביל.

4. מדדי הצלחה

לתכנית הוגדר מודל לוגי מפורט (ראה נספח 1). המתייחס ל 3 קבוצות אוכלוסייה – אבות, בנים וצוות. בנוסף, הוגדרו 3 קבוצות אוכלוסייה מיוחדות: עולים, פנימיות ומגזר ערבי. בחלק זה נבדקו בעיקר האבות והבנים. לא נבדקו מדדים הקשורים בצוות וכן לא רואיינו אימהות הילדים.

5. מה נעשה עד כה?

בחלק האיכותני – נבחרו 4 רשויות להעמקה – עפולה, אור עקיבא, פנימיית עלומים ואעבלין. בעפולה יש שיעור גבוה של משפחות יוצאי אתיופיה, פנימיית עלומים – בני נוער בסיכון, אעבלין – שכונה קשה מאד מבחינה סוציו-אקונומית, אור עקיבא – קבוצה "רגילה". בכל אחת מן הרשויות בוצעו ראיונות עומק עם 2-3 זוגות של אבות ובנים ועם 2-3 אנשי צוות. בנוסף בוצעו 3 תצפיות באימונים וראיונות קצרים במהלכם התקיימו שיחות לא פורמאליות עם אבות ובנים ואנשי צוות אחרים.

בחלק הכמותי הועבר שאלון (נספח 2) לכל האבות והבנים בכל הקבוצות. השאלון נבנה על בסיס המודל הלוגי והוא כולל התייחסות למדדי ההצלחה הרלוונטיים לנקודת המבט של האבות והבנים. מילאו את השאלון 82 אבות ו 95 בנים.

6. ממצאים עיקריים

התכנית מצליחה במקום שבו תכניות חברתיות רבות מתקשות להגיע לתוצאות, הלא הוא תחום העבודה עם הורים וגיוסם לפעילות באופן קבוע ומחייב. מעבר לזאת, אם כבר מצליחים להגיע להורים, אלו הן בד"כ האימהות שמגלות יותר מעורבות. תכנית זו מצליחה להביא אבות, שרובם הגדול עובדים קשה ולא נהנים מעודף זמן פנוי, למעורבות אקטיבית בחיי בניהם המתבגרים.

"למרות שאני עובד מאד קשה ועד שעות מאוחרות, אני עושה כל מאמץ לא לאחר ובטח לא לפספס אימון. לא רוצה לאכזב את הילד...הוא מחכה לזה כל השבוע" (אב, עפולה)

"נוצרה לי פה אפשרות לתקשר עם הבן שלי שלא הייתה קודם...אני רואה בזה השקעה שלי בזמן איכות איתו אבל גם אני נהנה מזה" (אב, אור עקיבא)

התכנית מחזקת את הקשר בין האבות והבנים המשתתפים בה (לפחות בעת סיום התכנית או זמן קצר אחריה). כל הממוצעים מעידים על רמה גבוהה של השפעה בכל התחומים, לגבי האבות והבנים. לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין קבוצות שונות.

טבלה 1. קשר אבות-בנים (בסולם 1-5)

בנים	אבות	
4.7	4.8	תרמה לחיזוק הקשר
4.6	4.6	ביליתי יותר זמן איכות
4.6	4.6	מתעניין יותר בחיי הילד שלי/אבא שלי
	4.5	מתעניין יותר במצב הלימודי של הילד

"לא רק באימונים השתנה, גם בבית שלו אני מכבד אותו יותר. כשאנחנו ביחד אני לא מתקשר לאמא שתביא אותי הביתה ומסתדרים יותר טוב" (בן, אור עקיבא)

"כן הקשר הפך ליותר הדוק, נהיינו יותר קרובים בבית, אני מבלה יותר זמן איתם במשחקים, ויותר קרוב אליהם. הקשר השתפר מאד לכיוון חיובי, אני רוצה גם מציע שיעשו פרויקט לבנות לא רק לבנים וגם לבנות ולאמהות". (אב, אעבלין)

חיזוק הקשר בא לידי ביטוי בראש ובראשונה בעצם הבילוי המשותף, במשחק שאהוב בד"כ על שניהם. גם בנים או אבות שפחות אהבו כדורגל בתחילת השנה התחברו יותר למשחק וילדים רבים נרשמו בעקבות ההשתתפות בקבוצה לקבוצת כדורגל נוספת. אחרים, מעמדם החברתי השתפר ככל שהשתפרו במשחק.

במהלך המחקר מצאנו 4 תצורות של יחסי אב-בן שהיו נוכחים בתכנית : 1. הגיעו במשבר 2. תחושה של האב שצריך להעניק יותר זמן לילד זה במיוחד 3. אבות שמקפידים להשקיע זמן פרטי עם כל אחד מילדיהם 4. ממלאי מקום אב – אחים בוגרים, דודים, אבות חורגים. שלושת הקטגוריות הראשונות מהוות כ 90% מהמקרים. בקטגוריה הראשונה והרביעית במיוחד, נדרש ליווי אישי ומעמיק על ידי כל אנשי הצוות על מנת שהתהליך יהיה מודרך ומבוקר.

● המשחק התחרותי מעמיד את האבות והבנים, כל אחד בנפרד ושניהם ביחד, בפני אתגרים, קשיים, התמודדות עם אחרים, עליות ומורדות. התחושה המשותפת בסוף השנה היא של חוויה חיובית במידה גדולה מאד גם עבור האבות וגם עבור הבנים. הציונים הכמותיים שעלו בשני הסקרים היו גבוהים מאד בכל הקטגוריות בכל המדדים הקשורים לשביעות רצון מהתכנית וכל השאלות הקשורות בהתקרבות ביחסים בין האבות והבנים.

טבלה 2. – השפעת התכנית על הקשר (1-5)

בנים	אבות	
4.8	4.7	תחושת הצלחה משותפת
4.8	4.7	חוויות טובות
-	4.4	סמכות
4.3	4.5	היכרות מעמיקה
-	4.4	גבולות
4.7	4.6	זמן איכות
4.6	4.6	אמון

4.4	4.6	פתיחות
4.8	4.7	רגעי שיא משותפים

הציטוט הבא, מפיו של אחד הילדים, ממחיש את מגוון ההשלכות מהאימון לשאר תחומי החיים:

"לחשוב איך יבוא אליי הכדור... איך לתקשר עם אחרים... לפעמים אני מעביר ומוסר ואני לומד איך אני יכול להיות יותר טוב. למדתי שאני טוב בריצה ובתור שוער. הבנתי גם שאם לא תהייה תלמיד טוב זה יפריע לך כדורגל. נגיד יש לך התקפי זעם בכיתה וזה יכול להיות גם בכדורגל... אז צריך להשתפר בזה..."

בסקר ובראיונות טענו האבות והבנים כי לפעילות בקבוצה הייתה השפעה חיובית על האווירה במשפחה.

טבלה 3. השפעה על המשפחה (1-5)

בנים	אבות	
4.6	4.5	האווירה במשפחה השתפרה
4.2	4.5	הקשר בין ההורים

- האבות והבנים דיווחו על שיפור בכושר הגופני שלהם ועל שינויים בהרגלים שלהם, בעקבות ההשתתפות בתכנית.

טבלה 4. השפעה על כושר גופני והרגלי בריאות (1-5)

בנים	אבות	
4.2	4.5	הכושר שלי השתפר
3.7	3.8	מקפיד יותר על מה שאוכל
4.4	4.3	מרגיש טוב עם הגוף
4	3.9	עושה פעילות ספורטיבית גם מחוץ לקבוצה

- למדריכת התכנית ולעו"ס חשיבות רבה בהובלת הקבוצה והמשתתפים למקומות שהם לא רק ספורטיביים אלא גם אישיים, קבוצתיים וזוגיים (אב-בן).

טבלה 5. עמדות כלפי אנשי צוות (1-5)

בנים	אבות	
4.7	4.6	מדריכה
4.5	4.6	רכז חברתי/אחר

עמדות האבות והבנים כלפי הצוות, המאמנים ומנהלי התכנית היו גם הם גבוהות מאד בכל השאלות שנשאלו.

טבלה 5.1 עמדות כלפי המאמן (1-5)

בנים	אבות	
4.4	4.2	המאמן הביא אותי לעשות דברים שלא האמנתי שאני יכול
4.8	4.7	מכבד ומעריך את המאמן
4.7	4.7	הרגשתי שאכפת לו ממני
4.8	4.7	משקיע בקבוצה
4.8	4.8	מקצועי בתחום האימון

רוב האבות הגדירו את המפגשים איתם כחיוניים ומשמעותיים.

טבלה 6. עמדות האבות כלפי התהליך הקבוצתי (1-5)

עמדה	ממוצע
חשובים	4.4
מעניינים	4.3
כיפיים	4.4
אפשר לוותר עליהם	2.5 (מקביל ל 3.5 להיגד "אסור לוותר עליהם")
משמעותיים	4.1

● האבות והבנים שמחים שהשתתפו בתכנית והיו ממליצים לאחרים לעבור תכנית דומה.

טבלה 7. עמדות מסכמות כלפי התכנית (1-5)

בנים	אבות	
4.8	4.8	שמח על השתתפותי בקבוצה
4.8	4.9	הייתי ממליץ

7. נקודות חוזק

● התכנית מייצרת פלטפורמה לחיזוק הקשר באופן עקיף, מתוך בילוי משותף בספורט תחרותי ואהוד. כל אחד מן האלמנטים האלה ובוודאי כולם יחד מייצרים סביבה שמאפשרת לדברים לקרות מאליהם או בסיוע מעודן של הצוות.

● לתכנית ערכים מוספים רבים עבור האבות, הבנים והמשפחה הרחבה והם באים לידי ביטוי בתחומים כגון ביטחון עצמי, רשת חברתית, היחסים בין ההורים, יחסים בין אחים ועוד.

● התכנית ניתנת להפצה באופן פשוט יחסית.

● התכנית מצליחה להגיע לרמות גבוהות של השפעה ושביעות רצון ללא הבדל כמעט בין האוכלוסיות השונות.

8. נקודות חולשה

- המערך החברתי- טיפולי - אמנם קיים בתוכנית ליווי חברתי ואישי אך זה נמוך ביחס לאינטנסיביות האימונים ולא ממצה את הפוטנציאל הטיפולי שעולה מהמגרש.
- חשיפה ומודעות , לא תמיד כלים ברי קיימא - האבות זוכים לטעימה ממה שאפשר להשיג אבל לא מקבלים מספיק כלים ברי קיימא לאורך זמן שיבטיחו שימור המצב לאורך זמן.
- התרגום להישגים מחוץ למגרש - לא ראינו מאמצים מוסדיים המוסדרים בשיטת התוכנית לתרגום שיטתי של העשייה למרחבי חיים נוספים . לדוגמה, החיבור למחויבות ללימודים לא מדובר כנושא בפני עצמו, העובדת הסוציאלית שאולי מלווה את המשפחה לא בהכרח מודעת לדינמיקה בקבוצה, הממשקים שכן מתקיימים קורים בעיקר באופן ספונטני.

9. סיכום ביניים

בנקודה זו במחקר ניתן לומר כי התכנית מצליחה בהשגת מטרתיה העיקריות בכל הקבוצות, למרות השונות ביניהן. בנוסף, התכנית מצליחה לחבר בין הצלחה במטרותיה לבין פעילות שנתפסת כהנאה ולא כפעילות חינוכית דידיקטית. שתי שאלות עיקריות עומדות כרגע על הפרק : 1. באיזו מידה ניתן למקסם את השפעות התכנית ולמנף אותם לכמה שיותר תחומים נוספים ו 2. באיזו מידה התוצאות של התכנית בטווח הקצר, מחזיקות מעמד לאורך הזמן (באיזו מידה האבות והבנים זוכרים את החוויה המשותפת הזו כחוויה מכוננת, שנה-שנתיים לאחר סיום התכנית ?)

אסטרטגיה ומחקר חברתי כלכלי

בהמשך המחקר מתוכננים ראיונות ב 2 מוקדים נוספים של פעילות התכנית (יוגדרו במשותף

עם הצוות בהמשך). וכן מתוכנן סבב נוסף של הסקר לבוגרי התכנית השנה. אנו מציעים גם

לערוך שאלון טלפוני לבוגרי התכנית משנה זו (אבות) כדי להבין באיזו מידה נשמרים

ההישגים כשנה לאחר סיום התכנית. בנוסף, אנו מציעים למקד את המאמצים המחקריים

בתנאים להצלחה ודרכים למיקסום השפעת התכנית.